

BAKMAK DEĞİL GÖRMEKTİR ASIL MESELE: FERİT EDGÜ'NÜN SANAT YAZILARI

Abdullah Ezik

■ Sanat yazını bir tür düşünsel yalnızlık alanı olarak kurgulayan/benimseyen Ferit Edgü, kaleme aldığı işler, sanatçılar, eserler kadar üzerine yazdığı başlıklarla da dikkat çeker. Hemen her yazısında görme, anlama ve aktarma arzusunu büyük bir coşkuyla dile getiren Edgü'nün *Biçimler, Renkler, Sözcükler, Yazmak Eylemi, Van Gogh: Yüz Yıl Sonra, Görsel Yolculuklar, Tüm Ders Notları, Cahil, Yeni Cahiller* gibi metinleri bu anlamda dikkat çeker. Öte taraftan *Abidin, "Batı Kültürü Önünde Hiçbir Saplantım Yok"* (Yüksel Arslan'la mektuplaşmalar), *Buluşmalar: Yazarlar – Ressamlar* gibi biyografi, mektup ve notları da yine kendisinin sanata dair duyduğu heyecanın başka türden yansımaları olarak değerlendirilebilir.

Edgü'nün yazıları, bir sanat yapıtının etrafında örülen çok katmanlı bir bakış, yoğun bir duyarlık, kimi zaman da sessiz bir hayranlığın ifadesi olarak ön plana çıkar. Öyle ki o, ne doğrudan bir sanat tarihçisi gibi nesnel ölçütlerle konuşur ne de salt bir edebiyatçının hayal gücüyle hareket eder. İkisinin tam ortasında, sözcükleri ve imgeleri birer görsel nesne olarak işleyerek kendi sanat dilini kurar ve bütün bir serüvenini bu düşünce üzerinden geliştirir.

Ferit Edgü'nün sanat yazıları, onun edebiyatla kurduğu ilişkinin bir başka yüzü olarak değerlendirilebilir. Nasıl ki onun öykü ve romanlarında kelime ekonomisi, yoğunluk ve sessizlik ön plana çıkıyorsa sanat yazılarında da aynı yalınlık ve derinlik hissi kendisini açıkça hissettirir. Bu yönüyle Edgü, sanat yapıtına bakarken onun gösterdiğinden çok gösteremediğine odaklanır. Tuvaldeki boşluklar, heykeldeki çatlaklar, fotoğraftaki bulanıklık noktalar onun ilgisini çeker; çünkü o, sanat eserini yalnızca bir nesne olarak değil, aynı zamanda bir bilincin yansıması olarak da değerlendirir. Bu yaklaşım, onu klasik sanat yazınında ayıksı bir yere konumlandırır ve metinlerini herkes için daha anlamlı kılar. Edgü için sanat üzerine yazmak

açıklama yapmak değil, eşlik etmektir.

Dil, şüphesiz bir metni şekillendiren ve bütün hikâyeyi kayıt altına alan temel unsurdur. Kurmacada olduğu gibi kurmaca dışında da dilin işlevi ve değeri oldukça önemlidir. Edgü'nün metinlerinde, sanatçının kurmaca evrenine yaklaşan, yer yer onu anımsatan ama belirli noktalarda ondan uzaklaşarak bambaşka bir yöne doğru evrilen özgün bir metin dili vardır. Sanat yapısı bir vesile, yazıysa o vesileyle doğan bir karşılaşmadır. Özellikle *Biçimler*, *Renkler*, *Sözcükler* gibi metinlerde Edgü'nün yazıya yüklediği görsel derinlik dikkat çeker. Resme yazılan yazı, çoğu zaman o resme ait olmayan bir sezgiyi de içerisinde barındırır. Bu noktada Edgü, sanatçı ile izleyici arasında bir "yazınsal arabulucu"luk misyonu üstlenir. Benzer bir tavır yazarın diğer metin ve kitaplarında da yer alır. Bir sanat yazarı olarak onun görevi anlatmak değil, sezdirerek düşündürmektir.

Ferit Edgü'nün yazı biçimi, minimalist bir yapı arz eder. Uzun açıklamalardan, didaktik cümlelerden ya da teknik jargonlardan mümkün olduğunca uzak durur. Yazı, çoğu zaman kısa paragraflar, bazen yalnızca bir iki cümlelik gözlemlerle akıp gider. Bu biçimsel tercih, onun sanatla kurduğu kişisel bağın bir uzantısı olarak görülebilir. Sanat yapısının kendisi nasıl ki bir bütünlük iddiası taşıyor, aksine açık uçlu bir deneyime kapı aralıyorsa Edgü'nün yazını da aynı şekilde bir sonuca varmaz. Amaç da zaten bir sonuca varmak değildir. Bitmeyen bir düşünceye, sessizlikle kesilen bir cümleye, bazen de sadece bir noktaya dönüşür bütün bir serüven.

Edgü metinlerinde, sanatın bir tür sessizlik sanatı olduğu izlenimi de önemli bir yerde durur. Belki de bu yüzden yazılarında sık sık "susma" eylemine vurgu yapar. Sanatçının sessizliği, tuvalin konuşması, izleyicinin kendisiyle baş başa kalması... Bütün bunlar Edgü'nün metinlerinde birbirine dolanır, ortaya uzun soluklu bir deneyim çıkarır. Burada fiziksel değil, düşünsel/zihinsel bir deneyim ve alımlanma arzusu ön plana çıkar. Sanat eserini konuşarak değil, susarak anlamaya çalışır. Bu bağlamda Edgü'nün yazılarını okurken bir anlamda onunla birlikte bir müze gezisine çıkmış gibi olunduğu da ifade edilebilir. Onun gözüyle, onun bakışıyla, onun deneyimiyle sürüp giden bir yolculuktur bu. Öte taraftan bu müze, yalnızca somut duvarları olan bir mekân değil, dilin içinde gezinen bir düşünce alanı olarak da görülebilir. Her cümle, bir tabloya ya da heykele dönüşür; her paragraf bir sergi salonuna evrilir.

Sanat yazınının bir başka işlevi de geçmişle şimdi arasında bağ kurmak, bugünü geçmişin deneyimiyle algılamak, anlamak, yorumlamaktır. Edgü, çağdaş sanatçıları ele alırken dahi onları sanat tarihinin belirli bir bağlamı içine yerleştirir. Bunu kronolojik bir şema üzerinden değil, daha çok tematik ve sezgisel bir bağlamda yapan yazar, her şeyin bir kökten/kökenden geldiğine de vurgu yapar. Hiçbir şey gökyüzünden olduğu gibi gelmemiş, belirli bir gelişim şemasının sonucu/parçası olarak belirmiş ve tarihteki yerini almıştır. Bu durum sanat için de geçerlidir. Söz gelimi bir sanatçının eserini değerlendirirken

onun yalnızca hangi döneme ait olduğunu değil, hangi tür insani duyarlıklara temas ettiğini de sorgular. Dolayısıyla Edgü'nün sanat yazını, hem çağdaş hem tarihsel hem kişisel hem de evrensel bir dille örülür.

Ferit Edgü'nün sanatçılarla kurduğu kişisel bağın da yazılarına yansıdığı ifade edilebilir. Onun metinlerinde sanatçı bir kavram değil, canlı bir kişiliktir. Bi-rey olarak sanatçı, sanatının önüne geçmez ama sanatı da bireyinden bağımsız değildir. Bu dengeyi kurmak, yazının etik tavrını da belirler. Hiçbir zaman yargılayan, eleştiren ya da yönlendiren bir tonda konuşmaz. Daha çok anlamaya, hatta birlikte anlamaya çalışan bir yazar vardır karşımızda. Bu yönüyle Edgü'nün sanat yazıları, bir tür dostluk yazısı, dostlar arasında bir diyalog olarak da görülüp yorumlanabilir. Birlikte düşünmenin, birlikte susmanın, birlikte görmenin yazını. Behçet Safa, Abidin Dino, Yüksel Arslan bu anlamda ilk akla gelen ve onun yazınında başat bir yerde duran özel isimler, sanatçılardır.

Ferit Edgü'nün yakın dostu Abidin Dino'nun uzun yıllardan sonra Türkiye'ye dönüşü dolayısıyla düzenlenen Boğaz gezisi, 1991 yazı. [Burak Fidan Arşivi]

Sanat eseri karşısında duyulan hayranlık kimi zaman bir tür anlama/algılama korkusunu da beraberinde getirebilir; çünkü bir sanat eseri, ne kadar açık olursa olsun içerisinde daima tam olarak anlaşılamayan bir sır taşır. Kimi zaman eleştirmenden/yazardan da bu sırrı ortaya çıkarması, onun izini sürmesi, onu anlamlı kılması beklenebilir. Edgü'ye bu sırrı çözmeye çalışmak yerine onun etrafında dolanmayı tercih eden yazarlardandır. Sanat eserini çözmek

değil, onunla birlikte düşünmek ister. Bu, yazıya hem felsefi bir derinlik hem de şiirsel bir tını kazandırır. Edgü'nün metinleri bu anlamda düzyazı ile şiir arasında salınır durur. Ne tam anlamıyla açıklayıcıdır ne de tümüyle soyut. Tam da bu ikilikte yer alır, okuru da bu ikilik arasında gidip gelmeye, düşünüp durmaya davet eder. Bitimsiz bir düşünme hâli.

Ferit Edgü'nün sanat yazılarında dikkat çeken bir diğer konu onun görme edimini yazı ile nasıl ilişkilendirdiğiyle ilgilidir. Edgü için bakmak ve görmek arasındaki fark yalnızca bir algı farkı değil; yazının kurulma biçimini de belirleyen temel bir ayrımdır. Ona göre bakmak gündelik bir eylem, görmekse bir tür zihinsel açıklıktır. Bu nedenle sanat eseriyle karşılaşma anı aynı zamanda yazının doğduğu andır. Yazı, gördüğünü aktarmakla yetinmez; görmenin getirdiği sarsıntıyı, duygusal tepkiyi ve düşünsel yoğunluğu da içinde barındırır. Edgü'nün yazıları tam da bu nedenle okura hemen her zaman hem görsel hem düşünsel bir izlek sunar.

Yazmak, Edgü için yalnızca bir aktarma değil, aynı zamanda bir yeniden kurma uğraşıdır. Sanat eserini kelimelere dönüştürürken onu birebir taklit etmez. Aksine, eserin ruhunu yakalamaya çalışır. Söz gelimi bir fotoğraf üzerine yazarken, o karedeki ışıkla, gölgeyle, suskunlukla, duruşla ilgilenir. Ele aldığı görsel nesne, onun yazını aracılığıyla yeniden doğar. Bu bakımdan onun yazılarını bir tür "ikincil sanat eseri" olarak görmek mümkündür. O yazmaz, yeniden üretir. Bu üretimin temel malzemesiyse dildir; ama dilin yalnızca anlam yükü değil, ritmi, sessizliği, susuşu da yazının dokusunu oluşturur.

Ferit Edgü'nün özellikle resim üzerine yazdığı metinlerde sanatla edebiyat arasında kurulan geçişkenlik de oldukça belirgindir. Bu metinler bir yandan sanat tarihine göndermelerle doluyken öte yandan tamamen şiirsel bir evrende de dolaşır. Resme bakan göz, yazıya dönüşürken kendi iç dünyasını da açığa çıkarır. Sanatçının niyetinden çok yazanın algısı ön plana çıkar. Bu noktada yazı, bir tür öznel okuma biçimi hâlini alır.

Ferit Edgü'nün yazarlık serüveniyle sanat yazarlığı arasında güçlü bir ilişkinin söz konusu olduğu da ayrıca ifade edilebilir. Yazdığı öykü ve romanlardaki yalnlık, yoğunluk, metafizik arayış sanat yazılarında da hissedilir. Onun yazısı bir arayıştır; ama bu arayış sonuca ulaşmak için değil, sürecin kendisini yaşamak içindir. Yazarken bir yandan da düşünür, duraksar, geri döner, yineler, yenilenir Bu yüzden yazılarında tekrarlar, sorular, kısa cümleler dikkat çeker. Edgü, yazının içinde kendi varlığını hissettirir; ama bunu gösterişçi bir şekilde değil, samimi ve sade bir biçimde yapar. Yazının tonu neredeyse fısıltılıdır. Okura bağırmas, onun kulağına eğilir.

Görsel Yolculuklar, *Van Gogh*, *Cahil* ve *Yeni Cahiller* gibi metinlerde zaman zaman coğrafyanın, görselliğin, üçüncü bir boyutun da bir karakter gibi metne dâhil olduğu görülür. Özellikle resim sanatı üzerine yazdığı metinlerde görsellik bir fon olarak değil, duygunun taşıyıcısı olarak belirir ve metindeki yerini alır. Metne eşlik eden her bir görselin özel bir anlamı/değeri vardır. Bu yönüyle

Edgü, sanat eserine bakan göz kadar o işin üretildiği mekânı, bir parçası olduğu alanı, onu kayda geçiren fotoğrafı da önemser. Bu da onun yazılarına sosyolojik veya politik bir derinlik katmadan, mekânı düşünsel bir zemine çekmesini sağlar. Doğu'yu yazarken romantize etmeden, Batı'yı ele alırken idealize etmeden yazar. Çünkü onun için mekânlar, alanlar, görseller de tıpkı insanlar ve eserler gibi kendi iç dillerini taşır.

Edgü'nün sanat yazıları, aynı zamanda bir sessizlik estetiğinin ifadesidir. Bu sessizlik, yalnızca kelimelerin azlığıyla ilgili değildir; aynı zamanda anlatmak yerine sezdirme, tanımlamak yerine ima etme çabasıdır. Edgü'nün yazılarında açık uçluluk bilinçli bir tercihin sonucu olarak belirir. Bu sayede okur metnin içinde boşluklar bulur ve o boşluklara kendi düşüncesini yerleştirir. Böylece yazı tamamlanmaz, tamamlanmaya çağrılır. Bu da Edgü'nün yazılarını zamana ve okura açık bir hâle getirir. Bugün okunan bir metinle, on yıl sonra okunan aynı metin farklı çağrışımlar geliştirir.

Sanat yazısını bir tür “yazı resmine” dönüştüren Ferit Edgü, Türkiye’de bu türün edebi düzeyini yükselten özgün yazarlardan biri olarak değerlendirilebilir. Edgü'nün sanat üzerine yazdığı her bir metin, bir sanatçının dünyasına açılan gösterişli bir kapıdır. Yazar, bu kapıdan içeriye girerken yanında yalnızca bilgi değil; sezgi, empati ve derinlik de getirir. Sanatçıyı anlamaya çalışmak, onun yalnızlığını, coşkusu ve acısını hissetmek onun için önemli bir yerde durur. Bu yüzden Edgü'nün yazıları bir yargılama değil, bir katılım biçimidir. Eleştiriden çok eşlik etmek isteyen bir yazı biçimi kurar. Bu da sanat yazısının dönüştürücü bir güç olarak nasıl var olabileceğini gösterir.

Sanat yazısını bir tür varoluş alanı olarak gören Ferit Edgü, bu yazı biçimini sadece bir tür olarak değil, bir yaşama biçimi olarak da benimser. Sanata bakmak, sanatçıyla konuşmak, eserle düşünmek onun için birer gündelik alışkanlıktır. Yazı bu deneyimin kalıcılığını sağlar. Onun yazıları, sadece bir resim ya da heykel hakkında değil; aynı zamanda o resim veya heykelle kurulan özel bir ilişkidir. Bu bağlamda Edgü'nün yazıları yalnızca sanatı değil, kendini de anlamaya çalışan yazılardır.